

V závěru kapitoly se autorka pokusila sestavit seznam těch (podle ní) nejdůležitějších pravidel, která měl splňovat každý dobrý úkryt.

Marta Cobel-Tokarska ve své práci přináší nový pohled na dosavadní bádání holocaustu. Její interdisciplinární přístup ji umožnil dobře zodpovědět otázky zkoumaného předmětu. Autorka při analýze vycházela z publikovaných židovských svědectví nebo také z archivních materiálů uložených především v Židovském historickém institutu ve Varšavě. Autorka prošla bohaté množství pramenů, škoda jen, že jim ve své knize nedala více prostoru a na některých místech si nedovolila poněkud delší citace. Přesto je nutné říci, že se Cobel-Tokarské podařilo zmapovat dosud málo probádanou problematiku židovských úkrytů a díky této práci přináší čtenářům nová poznání o polském areálu.

Markéta Páralová Tardy

SLOVENSKÁ RECEPCE SOUČASNÉ ZÁPADNÍ TRANSLATOLOGIE

Vajdová, L. (ed). *Myslenie o preklade*. 1. vyd. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, Kalligram. 2007. 184 s. ISBN 978-80-8101-006-4.

Vajdová, L. *Sedem životov prekladu*. 1. vyd. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV, VEDA. 2009. 255 s. ISBN 978-80-224-1101-1.

Dvě translatologické studie Libuše Vajdové sice již nezají novotou a nejsou českému publiku zcela neznámé (recenze na *Sedem životov prekladu* vyšla mj. v literárním internetovém časopise *Proudy*, 2, 2010), přesto však stojí za to se o nich znovu zmínit a rozšířit tak povědomí o jejich existenci a koncepci.

Slovenská translatologie a literární věda má dlouholetou tradici a je zaštiťována jmény jako Anton Popovič, Dyonýz Ďurišin či František Miko, přesto si však podle Vajdové sama sebe neváží, nesnaží se proniknout mezi světové veličiny a na nejnovější metody a postupy reaguje jen velmi váhavě. Slovenská rumunistka a translatoložka Libuša Vajdová se však rozhodla zjednat nápravu a v *Myslenie o preklade* přináší čtenáři přehledný popis nejnovějších světových překladatelských škol. Jejich znalost totiž slovenským translatologům podle autorky chybí, což v daném prostředí brzdí a znemožňuje vývoj překladatelství. *Myslenie o preklade* je kolektivní dílo, v němž pod redakcí Libuše Vajdové šest českých a slovenských teoretiků zpracovalo informace o současných překladatelských školách, jejich hlavních představitelích, myšlenkách, kritice a pojmovém aparátu. Kniha je koncipována jako objektivní přehledová práce, může proto sloužit (a na ruské a anglické translatologii FF MU již úspěšně slouží) jako učebnice.

První kapitulu, která se zabývá teorií polysystémů, napsala sama editorka. Myšlenku o prvotnosti přijímajícího prostředí v překladatelském procesu (na úkor prostředí vysílajícího) vyslovil kdysi již Dyonýz Ďurišin, na Slovensko se však zpětně dostává přes myšlenky izraelské školy překladu (Itaman Even-Zohar, Gideon Toury ad.). Kulturologický přístup k translatologii jakožto odkaz polysystémové teorie se na Slovensku stal převládající metodou současné teorie překladu, čemuž se Vajdová nebrání a považuje jej za nosné stanovisko svých tezí. Kapitola druhá, kterou napsala E. Gromová, se zabývá myšlením o překladu v 80. a 90. letech, takže připomíná jména jako Theo Hermans, José Lambert, André Lefevere a další. Z. Jettmarová píše o sociologické orientaci dnešní západní translatologie. Další kapitola (V. Biloveský a M. Šrámková) přináší pohled na anglofonní vnímání překladu, zatímco kapitola následující popisuje interdisciplinární a funkční přístup v Německu, který se projevil především v teorii skoposu (J. Rakšányiová). Část poslední je věnována současné ruské translatologii (O. Kovačičová).

Po zpracování teoretického minima pro pochopení současné světové translatologie v *Myslenie o preklade* je již na co navazovat a reagovat; Vajdová jde proto ostatním slovenským translatologům příkladem a činí druhý logický a závazný krok: v knize *Sedem životov prekladu* ze světové translatologie vychází, myšlenky západních translatologů však přizpůsobuje potřebám našeho středoevropského areálu a vytváří autonomní překladatelský koncept.

Její publikace je magickým číslem sedm rozdělena na odpovídající počet částí, ve kterých jsou rozebrány teoretické postuláty determinující život překladu v kultuře, ve společnosti, na scéně, v čase, v prostoru, v dějinách, a nakonec život překladu v překladech.

Zásadním krédem publikace je zakotvení překladatelského procesu v kultuře. Vajdová odmítá čistě lingvistický přístup k translatologii, jehož následkem je přílišná fixace na originál. Ani literárněvědné stanovisko, které je obvyklou opozicí přístupu lingvistického, není vyhovující; ideální je podle ní přístup kulturologický, který Vajdová přejala z polysystémové teorie. Lingvistický přístup není účelný proto, že přechod mezi jazyky je jen velmi malá část překladové práce; informace jsou přenášeny i jinými médii a na našem vnímání přeloženého díla má největší podíl předem stanovený obraz dané kultury a naše vědomosti o ní (které se vůbec nemusí shodovat s realitou).

S kulturologickým přístupem je pevně spojen nesouhlas s teorií nepřeložitelnosti, který jako červená nit protkává celou publikaci. I když celosvětově uznávaná teorie skoposu přišla s názorem zdůrazňujícím nadhodnocenost funkce originálu ve vnímání překladatelského procesu, u nás je textová ekvivalence stále považována za standard a stále se upínáme k teoretické možnosti ideální totožnosti mezi výchozím a cílovým textem. Ekvivalence jako taková je však vyloučená, protože originál je vázán na svůj původní kontext, chápeme ho v jis-

té dobové interpretaci. Překlad nikdy nemůže působit jako originál a ani by se o to neměl snažit, protože společně s překladem nemůžeme přeložit i celý jeho původní kulturní a literární kontext.

V souladu s Ďurišinovým pojetím meziliterárnosti Vajdová nabourává představu o překladu jako obrazu vysílajícího prostředí. Skutečnost je zcela opačná: překlad je obrazem prostředí přijímajícího, protože záleží na tom, jak jej přijímající prostředí interpretuje. Cílový text určují požadavky čtenáře, jeho kulturní zázemí a jeho představa o výchozí kultuře. Neměli bychom proto věnovat pozornost vazbám překladu a originálu, ale upozorňovat na to, že vazby s původním prostředím byly zpřetrhány a vysílající prostředí je v překladu přítomné jen do té míry, do jaké ho v něm chce a je schopno vidět přijímající prostředí. Vajdová tedy nabádá, abychom škrtili šipku směřující zleva doprava od výchozího k cílovému textu a namalovali šipku směrem opačným, neboť, jakkoli se nám to zdá překvapivé, překlad působí na originál a ne originál na překlad. Výchozí text žije jen tehdy, je-li čten a interpretován. Pokud je čten v novém prostředí, je interpretován zcela jinak a žije novým životem, je přijímajícím prostředím zásadně ovlivněn, je přepsán nebo dokonce napsán zcela znovu.

Už samotné pojmy „originál“ a „překlad“, „výchozí“ a „cílový text“, „source“ a „target“ jsou podle Vajdové závadné (nevhodnost těchto termínů přebírá Vajdová z teorie skoposu). Naše současná literární věda (potažmo translato-logie) stále bazíruje na binárních opozicích, které samy o sobě zamezují možnosti překladu. Představa o originalnosti originálu a neoriginalnosti překladu je stále pevně zakotvená; původní – originální dílo – je považováno za hodnotné, překlad – adaptace – je často považována za méněcennou. Pokud se nám podaří narušit představu o prvořadosti originálu, nebudeme muset řešit problémy ekvivalence a podle Vajdové dokonce ani problém stárnutí překladu. U originálního díla se totiž předpokládá, že se při jeho čtení setkáme s archaickým jazykem, se staršími reáliemi a podobně. U překladu však archaický jazyk považujeme za obtíž. Překlad ale nezestárnul, jen se změnila interpretace původního díla a povědomí o vysílajícím prostředí. Podle autorky nestárne překlad, ale čtenář.

Tento předpoklad souvisí s nabouráním další binární opozice – s představou národních kultur jako monolingválních území, která se shodují s územími národních států. Autorka píše, že bychom měli přestat dělit literaturu na domácí a překladovou, protože oba systémy existují jen v sobě a ve vzájemné závislosti a navíc mezi nimi není jasně daná hranice.

K některým názorům a výrokům, uvedeným v knize *Sedem životov prekladu*, by jistě bylo možné vyslovit výhrady. Přísně kulturologický přístup a odmítání lingvistického stanoviska se může zdát až příliš kategorické. Zastávaná teorie může ve čtenáři vyvolat pocit, že se na houpačce translato-logických metod opět pouze zhoupnul od těsného překladu směrem k volnému a že nic nového se již vymyslet nedá. Přesto však kniha obsahuje velké množství podnětů, které po-

mohou překlad nazírat novým způsobem. I když některá stanoviska nemusíme přijmout, přimějí nás rozvířít stojaté vody ustálených postupů a některé z nich třeba přehodnotit. Na ekvivalenci můžeme například nahlížet jen jako na jednu z metod, která není jediná správná. Je na překladateli, zda se rozhodne dílo exotizovat, lokalizovat, archaizovat apod. Obě knihy jsou proto velmi přínosným materiálem nejen pro studenty překladatelství, ale i pro kritiky překladu, kteří by si především měli uvědomit možnost výběru z velké palety překladatelských metod a až poté kritizovat např. nedostatečnou ekvivalenci ve vztahu k originálu.

Stanislava Adámková

NAD BIELYMI MIESTAMI LITERÁRNEJ HISTÓRIE

Ryčlová, I.: *Mezi kladivem a kovadlinou. Dvacáté století v osudech literárních osobností Ruska.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 200 s. ISBN 978-80-7325-295-3.

Bielými miestami v dejinách literatúry, širšie kultúry, si literárna veda, predovšetkým národné literárne histórie a autorské biobibliografie vyznačujú tie vývinové obdobia či konkrétne personálne, vzťahové udalosti, ktoré zásadným spôsobom na podnet politickej praxe, ňou nasmerovanej kultúrnej politiky, teda spravidla neliterárnych udalostí, „obchádzali“ vo vývinovom kontexte národnej kultúry a literatúry také súvislosti a detaily, ktoré v posunutom, vytlačennom, zamlčovanom, deformovanom výklade vypovedajú o národnej kultúre, jej literatúre, tvorcoch a textoch skutočnosti podmývajúce podstatu obsahu a tvorivých možností obsiahnutých v slobode tvorby, v nekonvenčnosti autorskej tvorby, no predovšetkým spätným procesom a jeho rekonštruovaním sa vytvárajú reťazce medzi autorom, čitateľom a spoločnosťou, aby sa obnažili príčiny, nástroje, spôsoby, riadenie kultúry, konkretizujú sa účastníci riadiaci moc a kultúru, s ktorými sa spája deformovanie dobového spoločenského aj kultúrneho života a výpoveď dobovej kultúrnej publicistiky o tvorcovi, skupine či nekonvenčnom pohybe v literatúre, umenovede v súlade s modernými procesmi v európskom kultúrnom živote.

Biele miesta, pomenovanie aj pre umeleckých aktérov a dôsledky, sú metaforou pre spoločenskú prax, jej vstupy a zásahy do prirodzeného vývinu v ruskej a sovietskej literatúre najmä v dvadsiatom storočí a spôsob, akým sa deformoval dobový proces obnovovania a dynamika napredovania národnej kultúry. Biele miesta možno chápať ako súbor „reálií“ z kultúrneho života, ako nedopovedanosť v dobovom kultúrnom a literárnokritickom reťazci, ale predovšetkým spôsob, ako literárnohistorickým odstupom, archívny, dokumentárnym,